

Jakub STRÝČEK

K PROBLEMATICE PŘEKLADU POJMU „ZAGŁADA“

On the Problem of Translation of the Term “Zagłada”

Keywords: *zagłada, holokaust, final solution to the jewish question, shoah, khurban, translation*

Contact: *Slezská univerzita v Opavě; str0233@slu.cz / Univerzita Palackého v Olomouci; stryja01@upol.cz*

Úvod

Při reflexi odborných literárněvědných a odborně historických prací polské provenience, jež se zabývají systematickým pronásledováním a exterminací Židů za druhé světové války, se velice často můžeme setkat se zastřešujícím pojmem „zagłada“¹ pro popis této události. Ačkoliv se jedná o termín v polském prostředí mnohokrát užívaný, a tedy, dá se říci, i převažující, v českém veřejném prostoru je jeho znalost téměř mizivá – vnímán je pouze (v omezené míře) v odborných kruzích, dominujícími jsou pak označení jiná, která budou stručně nastíněna v první části příspěvku. Dále se pak autor bude soustředit na samotný pojem „zagłada“. Na počátku bude stručně popsán, budou následovat jeho možné překlady do českého jazyka a na vybraném díle poté demonstrovány jeho konkrétní české ekvivalenty a užití.

1 Různá označení: „konečné řešení židovské otázky“, „holokaust“, „šoa“, „churban“

Bezprostředně po konci druhé světové války se pro pronásledování a vyhlazování Židů používaly, a to jak u židovských, tak i nežidovských autorů, pro popis této události všeobecné opisy. Nejčastěji tak můžeme nalézt výrazy jako „tragédie“, „katastrofa“ či „pohroma“. O něco specifičtější pojmenování zdůrazňující rozsah nacionálněsocialistického vyvražďování nalezneme prostřednictvím slov jako „zánik“, „záhuba“ nebo „zhouba“ – „*Żidé byli „hubeni“ či „vyhlazováni“ a sice dokonale a do*

¹ Dle pravidel polské pravopisu se „zagłada“ píše vždy s malým počátečním písmenem, a to i ve slovním spojení a specifickém označení „zagłada Żydów“.

„posledního“. Byli „vyvražděni“, „zavražděni“, „zničeni“ nebo „likvidováni“ (Hallama 2020: 35).

Vnímání exterminace Židů za druhé světové války jako něčeho specifického bylo před rokem 1989 záležitostí velmi okrajovou a zaznívalo pouze prostřednictvím nemnoha hlasů – dalo by se hovořit o jakési alternativní linii. Národní chápání druhé světové války bylo totiž demonstrováno jako konfrontace mezi Čechy a Němci,² později v rámci oficiálního komunistického narativu³ doplněná o ideovost souboje socialismu s fašismem, jakožto krajní formy kapitalismu.⁴ V této souvislosti je třeba si uvědomit, že „konečné řešení židovské otázky“ bylo chápáno pouze jako jeden z mnoha nacistických zločinů. Židovské oběti a jejich specifikum představovaly krátce po skončení druhé světové války pro znovuobnovené Československo značný problém. Především došlo k oddělení české (respektive slovenské) paměti na jedné straně a na druhé straně paměti židovské paměti, jež se nehodila do oficiálního schématu a představovala problém se svým zařazením. Židovské oběti byly v rámci tohoto ideologického konstruktů líčeny kolektivně a započítávány bez rozlišení do celkových válečných obětí jako příslušníci národa, a to i přesto, že je více než zřejmé, že holokaust zaujímal v nacistické politice, zvláště pak té vyhlazovací, nejdůležitější a extraordinární roli, přičemž příslušnost k určitému státu zde byla irelevantní. Význam národních symbolů holokaustu (Terezín) nebyl specifikován a jejich obsah a odkaz procházely složitým vývojem.⁵ Na tento rozpor lze nejlépe poukázat na příkladě knihy Oty Krause a Ericha Schöna *Továrna na smrt*, kdy je zřejmý židovský původ obětí upozaděn a vnímán jako součást národních celků.⁶

V této souvislosti je ještě potřeba zmínit, před rokem 1989 v našem prostředí často užívaný, původní pojem z nacistické terminologie, označující tuto událost, jehož původ sahá již před známou konferenci ve Wannsee a jež vešel v povědomí jako „*Die Endlösung der Judenfrage*“. Jeho českým ekvivalentem je překlad „*Konečné řešení židovské otázky*“ (anglicky: „*The Final Solution to the Jewish Question*“, polsky: „*Ostateczne rozwiązanie kwestii żydowskiej*“). I „*konečné řešení židovské otázky*“ však můžeme shledat problematickým. Pokud bylo v českém prostoru v letech 1945–1989 chápáno v původním smyslu, tedy jako termín pro

² Problematickou pak byla situace té části židovské menšiny, která se ztotožňovala s německý živlem. Srov.: Čapkova, Kateřina. *Češi, Němci, Židé? Národní identita Židů v Čechách*. Praha: 2005.

³ Zde používám koncepci Tomáše Sniegoně, viz: Sniegoň, Tomáš. *Zmizelá historie. Holocaust v české a slovenské historické kultuře*. Praha: 2017.

⁴ Hallama, Peter. *Národní hrdinové – židovské oběti. Holocaust v české kulturní paměti*. Praha: 2020, s. 8–9.

⁵ K proměně chápání Terezína, srov. Terezín: *Kalvárie českého národa, symbol komunistického odboje – anebo symbol šoa?* In: Hallama, Peter. *Národní hrdinové – židovské oběti. Holocaust v české kulturní paměti*. Praha: 2020, s. 57–116.

⁶ Kraus, Ota; Kulka (Schön), Erich. *Továrna na smrt*. Praha 1946. Srovnej též vydání z roku 1964, a také dílo: Tiž. *Noc a mlha*. Praha: 1958.

exterminaci Židů, jednalo se o významově čistý prvek. Nevyhovujícím však bylo to, pokud se původně specifický termín aplikoval v podobách „řešení“ či „konečného řešení české otázky“. Docházelo tak jednak k směřování dvou nesourodých aspektů politiky nacionálněsocialistického režimu vůči dvěma, v jejich pojetí, odlišným skupinám a zároveň k aplikaci specifického pojmu pro šoa, pro něco zcela odlišného (Hallama 2020: 41–44). Pro některé z nás může být užívání tohoto pojmu tíživé z toho důvodu, že se jedná o označení navržené samotnými pachateli a tím pádem se k němu logicky váží negativní konotace.

I když v rámci české provenience došlo k seznámení se s pojmem „holokaust“ již dříve, zřejmý nárůst v jeho užívání můžeme vysledovat po roce 1989 (a zejména po roce 2000, což lze dát do zřejmé souvislosti se snahami České republiky o zařazení do evropské integrace, kdy právě „holokaust“ se stal jedním ze základních kamenů nově se tvořící moderní evropské kolektivní paměti⁷). Následně se toto označení stalo nejčastěji reflektovaným a používaným a troufám si říci, že je tomu tak dodnes. Jak je známo slovo „*holókaustos*“ (‘ὁλόκαυστος’) pochází z řeckého překladu Starého zákona, konkrétně pak z první knihy Samuelovy: „*Samuel vzal jedno neodstavené jehňátko a obětoval je Hospodinu v zápalnou oběť, celopal, a úpěnlivě volal k Hospodinu za Izraele. A Hospodin mu odpověděl.*“ (1. kniha Samuelova 7,9). Je ovšem nutné poznamenat, že původní obsah tohoto slova ve smyslu zápalné oběti, celopalu prošel během dějinného vývoje různými významy, a to od určitého pojmenování křesťanského mučednictví, po jeho využití k popsání vraždění, krveprolití, k masakru arménských křesťanů ze strany Osmanů, až k označení pogromů a vyvražďování Židů na Ukrajině v roce 1919.⁸ K určité specifikaci a výjimečnosti pojmenování „holokaust“ a jejímu aplikování pro nacistickou genocidu Židů došlo po druhé světové válce. K nárůstu v jeho používání pro popis vyhlazování Židů dochází od šedesátých let 20. století, velkou a zřejmou zásluhu na propagaci tohoto termínu měl Elie Wiesel, k jeho expanzi zcela nepochybně přispěly také například proces s Adolfem Eichmannem v Jeruzalémě (1961) či uvedení amerického seriálu *Holocaust* (1978).

Termín „holokaust“ je však významově nejednoznačný. Například dle historika Michaela Marruse je užívání tohoto výrazu problematické ze dvou důvodů: za prvé se soustředíme pouze na oběti a umenšujeme roli pachatelů a tím také zločinný charakter této dějinné události; za druhé má teologický charakter a je obklopeno určitým tajemstvím (Marrus 2000: 13–14). Jak píše Bartłomiej

⁷ Srov.: kapitola *Z domu mrtvých. Úvaha o moderní evropské paměti*. In: Judt, Tony. *Poválečná Evropa. Historie po roce 1945*. Praha: 2008, s. 825–853.

⁸ Detailně o genezi, významech a definicích holokaustu například viz Petrie, John. *The secular Word „Holocaust“: Scholarly Sacralization, Twentieth Century Meanings*. In: *Journal of Genocide Research* 2:1 (2000), s. 31–63.

Krupa, samotný termín dokonce sloužil jako záminka k protižidovským útokům ze strany církevních otců, podle nichž Židé skládali Bohu krvavé oběti (Krupa 2013: 8). Ostatně na problém mezi splýváním a zaměňováním pojmů „genocida“ a „holokaust“, a tedy mezi termíny právnickým a kultickým již správně upozornil Emanuel Michálek (Michálek 1994: 271–272).

Dalším problematickým aspektem, který stojí za zmínku je skutečnost, že pojmenování „holokaust“ v dobách nedávných a v současnosti postupně ztratilo svůj původní úzce vymezený a specifikovaný význam pro popis židovské katastrofy a bývá implementováno a využíváno i pro dějinné události jiné, jako je například nacionálněsocialistické pronásledování Romů, zvané též „Porajmos“; či dokonce komplexně jako nacistická perzekuce všech etnických, náboženských a politických skupin. Snaha o extraordinaritu pojmu „holokaust“ byla postupně zatlačena do pozadí a začal být využíván a někdy i zneužíván pro, i zcela nesouvisející události, což se stalo předmětem kritiky mnoha historiků a historiček, z nichž tu zmíním například Alvina H. Rosenfelda (Rosenfeld 2011).

V současnosti hojně frekventovaným (na jehož rozšíření a percepci do širších vrstev měl vliv Lanzmannův film *Šoa* (1985) je pojem „šoa“, jehož původ lze také vysledovat k textu Písma svatého a znamená v překladu „katastrofu“, „zkázu“, „záhubu“. Stejně jako holokaust i tento termín prošel rozmanitým spektrem významů. Problematickými mohou být právě tato významová mnohoznačnost a rovněž i náboženský kontext, neboť v Bibli se vyskytuje nejčastěji v souvislosti Božího trestu za hříchy a jen velice složitě lze takto chápat pokus nacionálněsocialistického režimu a jejich sympatizantů o kompletní zničení židovského národa.

Nejméně užívaným je pak slovo z jidiš (s původem v hebrejštině) „Churban“ či „Khurban“, které bývá překládáno jako „zničení“. Užívá se však pro popis veškerých neštěstí, která potkala Židy během jejich dějin.

2 Pojem „zagłada“

Jak je patrné z předchozí části, v českém jazyce existuje pro popis systematického pronásledování a vyvražďování Židů za druhé světové války iniciovaného nacionálněsocialistickým režimem vícero možností, z nichž v současné době převažují užití „holokaust“ a „šoa“. Otázkou tedy zůstává, jak do, v našem prostoru zavedeného a ustáleného pojmosloví vměstnat termín „zagłada“, jak jej vnímat a jak s ním nakládat.

Zaměříme-li se na překlady děl týkajících se holokaustu polských historiků a historiček do češtiny, můžeme si povšimnout, že v posledních letech dochází k jejich zřetelnému nárůstu. V nedávné době byly například přeloženy práce Jana Tomaszego Grosse – *Zlatá žeň* (*Złote żniwa. Rzecz o tym, co się działo na obrzeżach zagłady Żydów*) – nepochopitelně nebyli přeloženi *Sąsiedzi* (!), Roberta Kuwałka – *Vyhlažovací tábor v Belžci* (*Obóz zagłady w Belżcu*), či Danuty Czech *Kalendář událostí v KT Auschwitz* (*Kalendarz wydarzeń w KL Auschwitz*). Prostřednictvím těchto translací se čtenáři nedisponující znalostí polského jazyka mohli seznámit s některými významnými díly polských autorů, nutno však poznamenat, že se v celkovém kontextu jedná však o pouhý nepatrný zlomek z ohromné polské historiografické produkce věnující se tomuto tématu. V této souvislosti je třeba také připomenout diskrepanci v četnosti překladů děl odborně historických a literárněvědných, jejichž námětem je holokaust – druhá z uvedených kategorií značně zaostává.⁹

Zaměříme-li se na polskou odborně historickou a literárněvědnou produkci děl, jejichž tématem je exterminace Židů za druhé světové války, zjistíme, že pro jeho pojmenování převažuje termín „zagłada“. Zřejmě je tomu tak z vícero důvodů. V první řadě je třeba si uvědomit, že se jedná o ryze polský termín – domnívám se, že určitou roli zde může hrát národní hledisko a preferování vlastní domácí terminologie. Za druhé musíme vzít v potaz také to, že k onomu termínu se neváží významová mnohotvárnost a tím pádem i možné nedostatky a negativní konotace a z nich vyplývající mnohoznačné a sáhodlouhé diskuse jako například u „holokaustu“, jak bylo naznačeno výše.

Pro uchopení významu pojmu „zagłada“ existuje více možností. Lze jej chápat (a následně do češtiny přeložit) jako „całkowite zniszczenie“ – „úplné zničení (Słownik języka polskiego PWN) či „vyhlazení“, „vyhubení“, „záhubu“, „zkázu“ (Česko-polský slovník Lingea). V našem případě je pro nás nejvýznamnější slovní spojení „zagłada Żydów“, jež bývá chápáno jako ekvivalent termínů „holokaust“ či „šoa“. Domnívám se, že v současném polském prostoru převažuje právě toto rozumění, které bylo přeneseno i do české proveniencí. Ostatně zaměříme-li se na práce, které tento termín recipují, jako například sborníky, jež vznikaly pod editorskou taktovkou Jiřího Holého, zjistíme, že autoři příspěvků včetně hlavního editora chápou a pracují s těmito termíny v intencích rovnocennosti. (např.: Holý (ed.) 2007) Nutno

⁹ Otázkou zůstává, proč nezůstaly do češtiny přeloženy literárněvědné monografie reflektující šoa. Domnívám se, že by mnohé z podnětů a problémů vyšších z těchto bádání aplikovaných na literární produkci polské proveniencí mohly být pro naše prostředí velkým přínosem, což například dokazuje nedávno vydaná vynikající monografie Doroty Julie Nowak *Miejsca jako media pamięci w polskiej i czeskiej literaturze Zagłady po roku 1989*. Z významných polských literárních vědců a jejich děl zmíním aspoň Bartłomieje Krupu – *Opowiadanie o zagładzie. Polska proza i historiografia wobec holocaustu (1987–2003)* či Sławomira Burylu – *Wokół zagłady. Szkice o literaturze Holocaustu*.

však poznamenat, že existují názory, které upozorňují na možné významové odlišnosti. Mezi jejich nejhlasitější zastávce patří Jan Tomasz Gross. Ten správně poznamenává, že do definování „zagłady“ lze zahrnout nejen samotné „konečné řešení židovské otázky“ ze strany Němců, ale i, leckdy z vlastní iniciativy organizované lokální pogromy za druhé světové války, například Poláků. Tímto upozorňuje na ožehavé a palčivé téma spolupodílu polského národa na vyvražďování Židů, které dodnes vyvolává rozpory a celospolečenské diskuze – takovým příkladem mohou být právě události v Polsku po vydání Grossovy knihy *Sąsiedzi. Historia zagłady żydowskiego miasteczka* či Anny Bikont *My z Jedwabnego*.¹⁰

Pokud se zaměříme na námi výše zmíněný vzorek odborně historických monografií tematizujících šoa přeložených z polštiny, zjistíme, že se překladatelé pozorně drží původního polského originálu a snaží se nalézt co nejvhodnější překlad „zagłady“, přičemž si jsou vědomi různých významových nuancí. Jako příklad nám mohou posloužit následující pasáže z knihy Roberta Kuwałka *Obóz zagłady w Bełżcu (Vyhlazovací tábor v Bełzci)*:

1 a) „*Gdy zapadały decyzje o zagładzie ludności żydowskiej, latem 1941 r. władze nazistowskie zostały zmuszone do przerwania akcji „eutanazji”* (Kuwałek 2010: 36).

1 b) „*Když se v létě 1941 rozhodovalo o vyhlazení židovského obyvatelstva, byly nacistické úřady nuceny operaci „Eutanazie“ přerušit*“ (Kuwałek 2020: 45).

2 a) „*W momencie gdy do obozu przybywały transporty, ci wartownicy, którzy nie pełnili zwyczajnej służby wartowniczej, przydzielani byli do wszelkich czynności związanych z zagładą ludzi*“ (Kuwałek 2010: 80).

2 b) „*V okamžiku, kdy do tábora přicházely transporty, byli ti, kteří zrovna nekonali běžnou strážní službu, přidělováni ke všem činnostem spojeným s vyhlazováním lidí*“ (Kuwałek 2020: 108).

Pojem „zagłada“ či „zagłada Żydów“ je pak ztotožňován a nahrazován výrazy „holokaust“ nebo „šoa“, méně pak „vyhlazením“:

¹⁰ Další bouřlivé diskuze vyvolala monografie Jana Grabowského *Na posterunku. Udział polskiej policji granatowej i kryminalnej w zagładzie Żydów* v níž upozornil nejen na roli polské „granátové“ a kriminální policie v šoa, ale i „ochotniczej straży pożarnej“ – „dobrovolných hasičů“. Meziválečný antisemitismus a spolupodíl některých vrstev obyvatelstva na vyvražďování Židů zcela určitě nebyl pouze polským problémem. Tyto konfrontace bezpochyby souvisí se spory o národní paměť a střety jsou možné právě díky bohatému a mnohovrstevnatému výzkumu problematiky. V našem prostředí bádání zaostává, ale i zde by se zcela určitě dalo najít účinné pole působnosti a možnosti zabývat se spolupodílnictvím některých složek obyvatelstva (např. četnictva, protektorátní policie) na „konečném řešení židovské otázky“. Pokud je mi známo, žádná taková komplexní monografie věnující se této problematice dosud neexistuje.

3 a) „*Historiografia polska i zagraniczna dotyczaca przeróżnych aspektów **Zagliady** doczekala się już tysiocy tytułów*“ (Kuwałek 2010: 9).

3 b) „*Polská a zahraniční historiografie týkající se rozličných aspektů **holocaustu** čítá již několik tisíc titulů*“ (Kuwałek 2010: 7).

4 a) „*W ten sposób prawie cały personel akcji T4 został bez przydziału obowiązków i można go było wykorzystać do nowego zadania, jakim okazała się **zagliada Żydów***“ (Kuwałek 2010: 36).

4 b) „*Právě proto se prakticky celý personál akce T4 ocitl bez přidělených povinností a bylo možné jej využít k novému úkolu – **vyhlazení Židů***“ (Kuwałek 2020: 45).

5 a) „*W ówczesnej prasie oraz w oficjalnych dokumentach szumnie zapowiadano, že powstanie tam „Muzeum martyrologii żydowskiej”, które poruszać będzie wszelkie aspekty związane z **Zagliadą***“ (Kuwałek 2010: 218).

5 b) „*Tehdejší tisk a oficiální dokumenty halasně sdělovaly, že tam vznikne „Muzeum židovského utrpení”, které bude reprezentovat všechny aspekty **šoa***“ (Kuwałek 2020: 306).

K určitým komplikacím může dojít v případě, kdy se původní polský originál nejprve přeloží do verze v angličtině, jež následně slouží jako vzor k translaci do češtiny. Bez znalosti polského jazyka a reálií či bez přihlednutí k polskému originálu může dojít k určitým diskrepancím, jako tomu je například u knihy Jana Grabowského *Judenjagd. Polowanie na Żydów 1942-1945. Studium dziejów pewnego powiatu (Hunt for the Jews: Betrayal and Murder in German – Occupied Poland. Lov na Židy. Zrada a vražda v Němci okupovaném Polsku)*:

6 a) „*Zagliada Żydów Dąbrowy, Tarnowa oraz innych miast i miasteczek dystryktu krakowskiego wiązała się z uruchomieniem obozu zagliady w Bełżcu w marcu 1942 r.*“ (Grabowski 2011: 797).

6 b) „*The extermination of Jews of Dąbrowa Tarnowska, Tarnów, and other cities and towns of the Kraków District was directly linked to the opening of the Bełżec extermination camp, in March 1942*“ (Grabowski 2013: 34).

6 c) „*Vyhlazení Židů v Dąbrowě Tarnowské (!¹¹), Tarnówě (!¹²) a dalších městech Krakovského distriktu je přímo spjato s otevřením (!¹³) vyhlazovacího tábora v Belžeci, ke kterému došlo v březnu 1942*“ (Grabowski 2019: 58).

Závěr

Pojem „zagłada“ či „zagłada Żydów“ představují v polském prostředí převažující označení pro pronásledování a exterminaci Židů za druhé světové války. V domácí provenienci se jedná o relativně nový termín, stále však více vnímaný v souvislosti s překlady prací z polštiny tematizující šoa, zejména pak těch odborně historických. V rámci tohoto příspěvku jsem se snažil poukázat na jeho možné české překladové ekvivalenty, z nichž pro „zagładu“, jak se domnívám, představují nejpřesnější možnosti „vyhlazení“, „vyvražďování“ či „exterminace“, o něco zastaraleji pak mohou působit „zkáza“, „záhuba“ nebo „zánik“ jež se nápadně podobají označení, která byla užívána v našem prostoru v období následujícím po skončení druhé světové války. „Zagłada Żydów“ pak bývá v polském prostoru většinou vnímána jako synonymum pro pojmy „holokaust“ či „šoa“, což je v naší provenienci přejímáno a přijímáno, jak bylo uvedeno výše v textu prostřednictvím příkladů či překladu vybrané monografie. Pro pojem „zagłada“ či „zagłada Żydów“ jsme tedy schopni v českém prostoru nalézt odpovídající ekvivalenty, na škodu by však nebylo v přeložených dílech alespoň v stručné poznámce uvést, že se jedná o ryze specifické polské označení, a také to, jak je překladatel vnímá a pracuje s nimi, čemuž tak nebylo a což lze považovat za jistý nedostatek.

Summary

The term “zagłada” or “zagłada Żydów” is the predominant term in the Polish environment for the persecution and extermination of Jews during the Second World War. It is a relatively new term in the domestic provenance, but it is increasingly perceived in the context of translations of works from Polish on the Shoah, especially those of a historical nature. In this paper, I have tried to point out its possible Czech translation equivalents, of which I believe the most accurate options for “zagłada” are “vyhlazení”, “vyvražďování” or “exterminace”, while “zkáza”, “záhuba” or “zánik”

¹¹ Jedná se o nevhodné užití. Slovo „Dąbrowa“ je podstatné jméno, nikoliv přídavné, správně by tedy mělo být „Dąbrowě Tarnowské“.

¹² Pokud by překladatel přihlédl k polské gramatice, správně by mělo být ve slově „Tarnówě“, krátké „o“ (ostatně i v češtině).

¹³ Domnívám se, že v souvislosti s vyhlazovacím táborem není vhodné psát o jeho „otevření“. Přihlédnutím k polskému originálu, kde se vyskytuje pojem „uruchomienie“, bychom zjistili, že vhodnější translace by byla například „uvedení do provozu“.

may be slightly more obsolete and strikingly similar to the terms used in our region in the period following the end of the Second World War. “Zagłada Żydów” is then mostly understood in the Polish space as a synonym for the terms “Holocaust” or “Shoah”, which is adopted and accepted in our provenance, as mentioned above in the text through examples or translations of the selected monograph. Thus, we are able to find appropriate equivalents for the terms “zagłada” or “zagłada Żydów” in the Czech space, but it would not be a bad thing to indicate in the translated works, at least in a brief note, that these are purely specific Polish terms, and also how the translator perceives and works with them, which was not the case and which can be considered a shortcoming.

Literatura

- Bikont, A.** *My z Jedwabnego*. Wołowiec: Wydawnictwo Czarne, 2015.
- Buryła, S.** *Wokół zagłady. Szkice o literaturze Holokaustu*. Kraków: Universitas, 2016.
- Czech, D.** *Kalendarz wydarzeń w KL Auschwitz*. Oświęcim: Wydawnictwo Państwowego Muzeum Oświęcim-Brzezinka, 1992.
- Czechová, D.** *Kalendář událostí v KT Auschwitz*. Přel. Kuhar Daňhelová, L. Praha: Academia, 2021.
- Čapková, K.** *Češi, Němci, Židé? Národní identita Židů v Čechách*. Praha: Paseka, 2005.
- Grabowski, J.** *Hunt for the Jews: Betrayal and Murder in German-Occupied Poland*. Bloomington: Indiana University Press, 2013.
- Grabowski, J.** *Judenjagd. Polowanie na Żydów 1942–1945. Studium dziejów pewnego powiatu*. Warszawa: Stowarzyszenie Centrum Badań nad Zagładą Żydów, 2011.
- Grabowski, J.** *Lov na Židy. Zrada a vražda v Němci okupovaném Polsku*. Přel. Krist, J. Praha: Academia, 2019.
- Grabowski, J.** *Na posterunku. Účast polské policie granatové i kriminalnej w zagładzie Żydů*. Wołowiec: Wydawnictwo Czarne, 2020.
- Gross, J. T.** *Sąsiedzi: Historia zagłady żydowskiego miasteczka*. Sejny: Wydawnictwo Pogranicze, 2000.
- Gross, J. T.** *Zlatá žeň. Co se odehrálo na pomezí holocaustu*. Přel. Müllerová, D. Praha: Argo, 2013.
- Gross, J. T.** *Złote żniwa. Rzecz o tym, co się działo na obrzeżach zagłady Żydów*. Kraków: Znak, 2011.

Hallama, P. *Národní hrdinové – židovské oběti. Holokaust v české kulturní paměti.* Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2020.

Holý, J. (ed.) *Holokaust – šoa – zagłada v české, slovenské a polské literatuře.* Praha: Karolinum, 2007.

Judt, T. *Poválečná Evropa. Historie po roce 1945.* Praha: Sloart, 2008.

Kraus, O., Kulka (Schön), E. *Noc a mlha.* Praha: Naše vojsko, 1958.

Kraus, O., Kulka (Schön), E. *Továrna na smrt.* Praha: Čin, 1946.

Krupa, B. *Opowiedzieć Zagładę. Polska proza i historiografia wobec Holocaustu.* Kraków: Universitas, 2013.

Kuwałek, R. *Obóz zagłady w Bełżcu.* Lublin: Państwowe Muzeum na Majdanku, 2010.

Kuwałek, R. *Vyhlašovací tábor v Bełżci.* Přel. Poloncarz, M. Praha: Academia, 2020.

Marrus, M. *Holocaust in History.* Toronto: Gardners Books, 2000.

Michálek, E. Ještě k původu slova holokaust. *Naše řeč.* 1994 (77/5), s. 271–272.

Petrie, J. The secular Word „Holocaust“: scholarly sacralization, twentieth century meanings. In: *Journal of Genocide Research* 2:1 (2000), s. 31–63.

Rosenfeld, A. H. *Kres Holocaustu.* Přel. Czekalska, R., Kuczkiewicz-Fraś, A. Kraków: Księgarnia Akademicka, 2011.

Sniegoň, T. *Zmizelá historie. Holocaust v české a slovenské historické kultuře.* Praha: Argo, 2017.

Česko-polský slovník Lingea. Dostupné z: <https://slovníky.lingea.cz/polsko-cesky> (2022-04-29).

Słownik języka polskiego PWN. Dostupné z: <https://sjp.pwn.pl/sjp/zaglada;2542302.html> (2022-04-29).

The article is accessible in open access mode under licence CC BY-NC-ND
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0